

Research Article

<https://sanad.iau.ir/fa/Journal/jshsp/Article/1032454>

Resilience of the City by Relying on Good Urban Governance (Case Study: Tehran City)

Javad Hajializade^{1*} & Seyed Chamran Mosavi²

1. Department of Geography Education, Farhangian University, Tehran, Iran

2. Ph.D in Geography & Urban Planning, Peyamenor University, Tehran, Iran

* Corresponding author: Email: j.hajializadeh@cfu.ac.ir

Receive Date: 06 April 2023

Accept Date: 12 August 2023

ABSTRACT

Introduction: In most developing countries, including Iran, the urban development planning and management system is centralized, and the monitoring and development of cities is done through government organizations at the national and local levels. The decisive intervention of the central government in policy-making and social planning in these countries has resulted in the severe weakness of local administrations and comprehensive civil institutions in the cities. In addition to that, what is proposed today as an inclusive and planned concept for the resilience of cities and urban structures against human and natural threats is the category of resilience.

Research Aim: The purpose of this research is to evaluate the role of good urban governance on urban resilience in Tehran.

Methodology: The present research is of the type of applied purpose and in terms of data collection, it is a descriptive-analytical research. In this research, out of 36 questions for the variable of good urban governance (participation, justice-oriented, agreement and consensus-oriented, efficiency and effectiveness, legality, transparency, responsibility and accountability) and urban resilience (economic, social, institutional-managerial and infrastructural) physical) has been used. The statistical population includes university professors, managers and experts familiar with the research topic in Tehran city, 40 people were selected as a sample using targeted sampling.

Studied Areas: The geographical area of this research is the city of Tehran.

Results: The findings of the research show that in the city of Tehran, the indicators of participation, central justice, central agreement and consensus, efficiency and effectiveness, legality, transparency, responsibility and accountability, which reflect good urban governance, have an effect on the dimensions of urban resilience. have high (effect coefficient 0.69) Therefore, improving the indicators of good urban governance in the city of Tehran leads to an increase in the resilience of the city and its citizens.

Conclusion: The results of this research show that in the city of Tehran, the indicators of participation, justice-oriented, agreement and consensus-oriented, efficiency and effectiveness, legality, transparency, responsibility and accountability, which reflect good urban governance, have a great impact on the dimensions of urban resilience. . In this research, the variable of good urban governance has been investigated based on 8 main dimensions and 24 indicators. These 24 indicators show the state of good urban governance in Tehran.

KEYWORDS: Resilience, Urban Development, Good Governance, Tehran City

فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۹، شماره ۲ (پیاپی ۶۷)، تابستان ۱۴۰۳
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۸-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>
صص. ۷۰-۵۷

<https://sanad.iau.ir/fa/Journal/jshsp/Article/1032454>

مقاله پژوهشی

تاب‌آوری شهر با تکیه بر حکمروایی خوب شهری (مطالعه موردی: شهر تهران)

جواد حاجی‌علیزاده^{۱*} و سید چمران موسوی^۲

۱. گروه آموزشی جغرافیا، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

۲. دانش آموخته دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

* نویسنده مسئول: Email: j.hajalizadeh@cfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۷ فروردین ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۳۱ مرداد ۱۴۰۲

چکیده

مقدمه: در بیشتر کشورهای درحال توسعه از جمله ایران، نظام برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری به صورت متمرکز است و نظارت و توسعه شهرها از طریق سازمان‌های دولتی و در سطح ملی و محلی انجام می‌پذیرد. مداخله‌ی قاطع دولت مرکزی در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های اجتماعی در این کشورها ضعف شدید مدیریت‌های محلی و نهادهای جامع مدنی را در شهرها به دنبال داشته است. علاوه بر آن آنچه امروزه به عنوان مفهومی دربرگیرنده و برنامه‌ریزی شده برای مواجهه‌پذیری شهرها و ساختارهای شهری در برابر تهدیدات انسانی و طبیعی مطرح می‌شود مقوله تاب‌آوری می‌باشد.

هدف: هدف این پژوهش ارزیابی نقش حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری در تهران است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر از نوع هدف کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها جز پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش از ۳۶ سؤال برای متغیر حکمروایی خوب شهری (مشارکت، عدالت محوری، توافق و اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی) و تاب‌آوری شهری (اقتصادی، اجتماعی، نهادی-مدیریتی و زیرساختی-کالبدی) استفاده شده است. جامعه آماری شامل اساتید دانشگاهی، مدیران و کارشناسان آشنا به موضوع پژوهش در شهر تهران می‌باشند که با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند ۴۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب گردید.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی این پژوهش شهر تهران است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند در شهر تهران شاخص‌های مشارکت، عدالت محوری، توافق و اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی که انعکاس‌دهنده حکمروایی خوب شهری می‌باشند بر ابعاد تاب‌آوری شهری تأثیر بالایی (ضریب تأثیر ۰/۶۹) دارند. بنابراین بهبود شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در شهر تهران منجر به افزایش تاب‌آوری شهر و شهروندان می‌شود.

نتایج: نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در شهر تهران شاخص‌های مشارکت، عدالت محوری، توافق و اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی که انعکاس‌دهنده حکمروایی خوب شهری می‌باشند بر ابعاد تاب‌آوری شهری تأثیر زیادی دارند. در این تحقیق متغیر حکمروایی خوب شهری براساس ۸ بعد اصلی و ۲۴ شاخص مورد بررسی قرار گرفته است این ۲۴ شاخص نشان‌دهنده وضعیت حکمروایی خوب شهری در شهر تهران می‌باشند.

کلیدواژه‌ها: تاب‌آوری، توسعه شهری، حکمروایی خوب شهری، تهران

مقدمه

شهرهای ما همواره با تنش‌ها و مخاطرات مختلفی از جمله فجایع هیدرولوژیکی (سیل)، فجایع هواشناختی (طوفان)، فجایع اقلیم شناختی (خشکسالی)، فجایع ژئوفیزیکی (زمین لرزه، سونامی و فوران آتشفشانی) یا فجایع بیولوژیکی (همه‌گیری و آلودگی حشرات)، فجایع فنی شامل حوادث صنعتی (نشت شیمیایی، فروپاشی زیرساخت‌های صنعتی) و حوادث حمل و نقل (هوایی، ریلی، جاده یا آب)، فجایع اقتصادی (بحران بانکی یا ارزی) و فجایع اجتماعی (تروریسم، نزاع‌های مدنی، خشونت، آشوب و جنگ) مواجه بوده است (Vathanat et al., 2015). مدیریت شهرها موضوعی است که از دیر باز مرکز توجه پژوهشگران بوده است. تا دهه ۱۹۴۰ میلادی وظیفه مدیریت شهرها تنها به عهده دولت‌های مرکزی بوده است، اما از آن پس با ورود بازیگران مختلف به این پروسه، نظریات جدیدی برای مدیریت شهرها و منطقه‌ها شروع به شکل‌گیری کردند که در صدر آن‌ها نظریه حکمروایی قرار دارد (شریف‌زادگان و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹). امروزه مدیریت شهری در جهان تحول اساسی یافته است. شهرها مدیریت می‌شوند تا بتوانند رفاه و آسایش ساکنان خود را تأمین کنند. مدیریت شهری نقش دارای تشکیلات وسیعی است و نقش مهمی در موفقیت برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری و همچنین رفع نیاز جمعیت، جریان عبور و مرور در شهر، رفاه عمومی، مسکن، کاربری زمین، تفریح، فرهنگ، اقتصاد، تأسیسات زیربنایی و امثال آنها بر عهده دارد. هدف مدیریت شهری، ارتقای شرایط کار و زندگی جمعیت ساکن در قالب اقشار و گروه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی و حفاظت از حقوق شهروندان، تشویق به توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار و حفاظت از محیط کالبدی است (تقوایی و صفراآبادی، ۱۳۹۰: ۳۶). در سال‌های اخیر حکمروایی به واژه‌ای پرکاربرد در ادبیات فلسفه و اندیشه سیاسی تبدیل شده است؛ به طوری که درمتون آکادمیک پیشین از حکومت برای آن استفاده می‌شده است و اخیراً اصطلاح حکمروایی جانشین این واژه شده است. حکمروایی، به دنبال انتقال پارادایم از حکمرانی به معنای مدیریت جامعه متمرکز از بالا به پایین به دست دولت و نهادهای اداری، به حکمروایی به معنای مدیریت جامعه به دست صاحبان اصلی آن یعنی مردم، نهادها، فرایندها و از پایین به بالا و فراتر از مدیریت دولت است (شریف‌زادگان و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹).

به طور کلی حکمروایی خوب را می‌توان رویکرد، فرآیند، شیوه اداره عمومی با مشارکت و تعامل سازنده سه بخش دولتی، خصوصی و مدنی تعریف کرد. از این رویکرد به عنوان یکی از ویژگی‌های شهر پایدار در کنار سه قابلیت زیست مطلوب، رقابت پذیری و قابلیت انباشت نام برده شده است (کمانرودی کجوری و بیگدلی، ۱۳۹۳: ۴۰). از سویی بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها و نواحی شهری زندگی می‌کنند. گسترش روزافزون شهرها و هجوم جمعیت به این نواحی بدون توجه به بستر و ظرفیت شهر باعث افزایش آسیب پذیری شهر و ساکنانش نسبت به مخاطرات طبیعی و انسانی می‌شود. همان طور که امروزه بحرانهایی بی شماری زندگی انسانها را در شهرها به خطر انداخته است، از جمله عمده ترین این مشکلات تغییر اقلیم، زلزله و سیل. محل وقوع این حوادث همواره در شهرها است و از آنجاکه شهرها سیستم‌های بسیار پیچیده اما سازگار پذیر هستند، مرکز توجه رویکرد تاب آوری را به خود اختصاص داده اند (Godschalk, 2008, 770) و تاب آوری شهری به یک مفهوم بسیار پرکاربرد و پرطرفدار از سوی محققان و مسئولین شهری تبدیل شده است (Carmin et al., 2001: 165; Leichenko, 2012: 19).

درباره مفهوم تاب‌آوری، رویکردهای مفهومی متنوعی مطرح شده است در بسیاری از متون، بیشتر تاب آوری را به عنوان بازگشت به عقب و یا بازگشت به عملکرد قبل از بحران تفسیر می‌کنند (Hooper, 2009) در این نوع نگاه، تمرکز بیشتر بر تلاش برای مقاومت در برابر تغییر و کنترل آن برای حفظ ثبات است تاب آوری بیشتر منابع ذهنی، انعطاف پذیری و نوآوریها را برای تحول فراهم می‌کند و می‌تواند در تبدیل بحران به یک فرصت نیز مؤثر باشد (Folke, 2016).

از طرف دیگر اگرچه نواحی شهری کمتر از ۳ درصد سطح کره زمین را اشغال کرده‌اند. می‌توان بیان کرد که شهرها خاستگاه اصلی مخاطرات محیطی هستند و فعالیت‌های انسانی اثر عمده‌ای در تغییر ظرفیت محیط‌زیست اعم از مصنوعی و طبیعی و افزایش آسیب‌پذیری نسبت به مخاطرات محیطی دارند. به همین مفاهیم جدید بی‌شماری برای حل این مشکلات در علوم محیطی و شهری ارائه شده است. از جمله نظریه شهر هوشمند، شهر فشرده، شهر و نوشهرگرایی که از دسته نظریاتی هستند که در جهت ارتقاء زیست‌پذیر کردن شهرها و پایداری شهری پیشنهاد شده‌اند (Kashef, 2008: 416). در پژوهش‌های مرتبط با حکمروایی خوب شهری، رابطه حکمروایی خوب شهری با حقوق کاربری زمین (Koros et al., 2013: 417)، حکمروایی شهری و سیستم غذایی شهری (Smit et al, 2016: 80)، حکمروایی خوب و مدیریت ریسک غذایی (Devaney, 2016: 1)، حکمروایی خوب شهری و پایداری شهری، آسیب‌پذیری و حکمروایی خوب شهری (Mioch 2005: 50)، نقش حکمروایی در توسعه پایدار

گردشگری (محمدنژاد، ۱۳۹۴: ۱)، نقش حکمروایی خوب در برندسازی شهری (علیزاده و روشنایی، ۱۳۹۶: ۱۱۵)، نقش حکمروایی خوب شهری در پایداری محله‌ای (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۵)، نقش حکمروایی خوب شهری در مدیریت مطلوب زمین (ارغان و همکاران، ۱۳۹۵: ۱)، نقش حکمروایی خوب شهری بر درآمد‌های پایدار، نقش حکمروایی خوب شهری بر آسیب پذیری شهری (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۹۹) را مورد بررسی قرار دادند. با توجه به عدم بررسی نقش حکمروایی خوب شهری در تاب‌آوری شهری، این پژوهش بررسی این موضوع را دنبال می‌کند. از سویی رشد کالبدی شهر تهران و افزایش جمعیت شهر سبب افزایش بافت‌های فرسوده و شکل بافت‌های حاشیه نشین شده است همچنین از مشکلات شهر تهران می‌توان به آلودگی صنایع، عدم خدمات مناسب حتی در محلات مرکزی شهر، افزایش مهاجران با سطح اقتصادی و اجتماعی پایین، ضعف حمل و نقل عمومی (حاتمی نژاد، ۱۳۹۶: ۳۷؛ آروین و همکاران، ۱۳۹۵) و... سبب اهمیت بررسی موضوع تاب‌آوری در شهر تهران شده است از آنجایی که هدف مدیریت شهری و الگوی نوین مدیریت شهری که تحت عنوان حکمروایی خوب شهری بیان می‌شود توسعه پایدار شهری و افزایش زیست‌پذیری شهرها می‌باشد (محمدپور زرنندی و طباطبایی مزدآبادی، ۱۳۹۶: ۱۴۵) و با مؤلفه‌های مانند برنامه ریزی کاربری اراضی، طرح‌های توسعه شهری، خدمات‌رسانی مناسب و اجرای ضوابط و قوانین توسعه شهری و... بر زندگی ساکنان شهرها تأثیر زیادی دارد و بنا بر اعلام سازمان ملل و سازمان‌های بین‌المللی الگوی حکمروایی خوب شهری موجب افزایش کیفیت زندگی و کاهش فقر به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه می‌شود (شکوهی و مؤمنی، ۱۳۹۲: ۲). تحقق اهداف توسعه پایدار شهری و افزایش کیفیت زندگی شهرها بدون در نظر گرفتن توان و ظرفیت شهرها در برابر مخاطرات و بازیابی از شوک‌های طبیعی و انسانی (مقوله تاب‌آوری شهری) تحقق نمی‌یابد (محمدی و دربان رضایی، ۱۳۹۴: ۱؛ رضانی و ابراهیمی دهکردی، ۱۳۹۲: ۲).

با توجه مطالب بیان شده از نظر زمانی و مکانی انجام این پژوهش در شهر تهران به سبب مسائل زیادی از جمله افزایش جمعیت، وجود بافت‌های فرسوده و سکونتگاه‌های غیررسمی، عدم تعادل در خدمات شهری، پدیده آلودگی و همچنین به سبب وجود تمرکز مراکز اداری - سیاسی و پیامدهای ناشی از وقوع مخاطرات و آسیب‌های اجتماعی اهمیت می‌یابد و در بخش نظری و علمی، بررسی نقش حکمروایی خوب شهری در تحقق تاب‌آوری شهری به سبب وجود خلأ در این حوزه اهمیت دارد همچنین در بخش اجرایی - مدیریتی چالش‌های زیادی در رابطه با تحقق توسعه پایدار و به دنبال آن تاب‌آوری شهری وجود دارد این پژوهش ضرورت بهره‌گیری از رویکرد نوین مدیریت شهری را برای حل این چالش‌ها بیان خواهد کرد. در همین راستا پژوهش حاضر به دنبال این سوال است که تاب‌آوری شهر را چگونه می‌توان با کمک حکمروایی خوب شهر ارتقاء داد.

بوم شناس نظری کانادایی، کرافورد استنلی هولینگ با توجه به تحقیقات انجام پذیرفته درباره جمعیت، پدر تفکر تاب‌آوری مدرن لقب گرفته است و بوم‌شناسی رفتاری پیش از پژوهش‌های وی، اصطلاح تاب‌آوری به سمت یک منطق خطی هدایت شد که دلالت بر تاب‌آوری به عنوان رویکرد مهندسی دارد. این بدان معناست که سیستم از اینکه هرچه با سرعت بیشتری به وضعیت نرمال خود پس از یک اوضاع سخت برگردد، مقاومتر است. هولینگ تاب‌آوری را نه با بهره‌گیری بر روی خصوصیات مواد، بلکه بر روی بوم سازگان تحقق بخشید و او اولین شخصی بود که اهمیت پویایی‌های غیرخطی را عرضه کرد. هولینگ پایداری را به این صورت تعریف می‌کند: «توانایی مجموعه برای برگشت به شرایط پایدار یا حالت تعادل پس از یک اختلال موقتی تاب‌آوری ظرفیت یک سیستم برای مواجهه با تغییرات و تداوم توسعه است. در طرح اصلی، به پویایی قرین به متعادل شدن اشاره شده است؛ بنابراین، به عنوان هنگام الزام برای بازگشت سیستم به نقطه تعادل به دنبال یک اختلال تعریف شده است (Pede, 2020: 218).

برای خروج از دور باطل توسعه نیافتگی شهری در دهه اخیر حکمروایی خوب شهری، از مباحث برنامه عمرانی سازمان ملل بوده است (میدری و خیرخواهان، ۱۳۸۳). براساس تعریف برنامه عمران سازمان ملل، حکمرانی خوب عبارت است از: مدیریت امور عمومی براساس حاکمیت قانون، دستگاه قضایی کارآمد و عادلانه و مشارکت گسترده مردم در فرایند حکومت داری (مرادی، ۱۳۹۳: ۳). از میان تعاریف گوناگون حکمروایی خوب، شاید جامع‌ترین تعریف از این اصطلاح را اتحادیه اروپا با توضیح نحوه چگونگی تبدیل شدن حکمروایی به حکمروایی خوب، ارائه می‌دهد: حکمروایی مربوط است به توانایی دولت در خدمت به شهروندان (اکبری و حق‌شناس، ۱۳۹۲: ۶). در مجموع می‌توان حکمروایی خوب را چنین تعریف کرد: هدایت و مدیریت صحیح و کارآمد جامعه در چارچوب حاکمیت قانون، تصمیم‌گیری منطقی و عادلانه همراه با پاسخگویی و اداره جامعه در چارچوب قانون، تصمیم‌گیری و مسئولیت پذیری، مشارکت عمومی و راهبردهایی از این قبیل است، بدیهی است که در تحقق این امر، تعامل شهروندان و نیروهای سیاسی اجتماعی جامعه مدنی با دولت، ضروری است (سردارنیا، ۱۳۹۱: ۱۴۹). اهداف حکمروایی شهری به شرح ذیل هستند:

۱. باز ساخت جامعه مدنی درجهت تقویت و ارتقای بهتر سازمانها، نهادها و جوامع محلی؛ کم کردن فقر و جدایی‌گزینی‌های اجتماعی، قومی و فرهنگی در شهرها؛

۲. بالا بردن مشارکت و دخالت دادن افراد و ذینفع در فرایندهای سیاسی درون شهرها.

با توجه به موارد ارائه شده در جدول (۱) و همچنین پژوهش‌های سایر محققان، به نظر می‌رسد، برنامه توسعه سازمان ملل جمعی از اصول حکمرانی خوب شهری را بیان می‌کند که نسبت به دیگر گروه‌ها از جامعیت بالاتری برخوردار است. این اصول دربرخی معانی مجموعه‌ای از نتایج قدرت و اهداف سیاست هست. برای مثال، قدرت چه اندازه تأثیرگذار عمل می‌کند و یا فرآیندهای سیاسی تا چه اندازه قانونمند عمل می‌کنند. با توجه به اصول ارائه شده، نتیجه گرفته می‌شود که اصول حکمرانی خوب شهری، یک شرایط مفید را برای مدیریت شهر فراهم می‌آورد. این اصول ابزارهای توسعه یافته‌ای برای ارزیابیها عمیق در سطوح محلی می‌باشند (UNDP, 1997).

جدول ۱. مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری از دیدگاه برنامه توسعه سازمان ملل

مؤلفه‌ها	تشریح مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری
مشارکت	روندی که با آن افرادی در قدرت هستند به صورت آزاد انتخاب و همچنین ایجاد بستر مناسب برای مشارکت فعالانه شهروندان در فعالیتهای جامعه
پاسخگویی	روندی که دولت و بخش خصوصی در برابر شهروندان، پاسخگو باشند
کارایی و اثربخشی	دوام سیاسی و همچنین اعمال سیاست‌های مناسب و درست برای ارتقاء سطح عمومی جامعه، توسط دولت و بخش خصوصی با مشارکت شهروندان و نظارت دولت
شفافیت	شفافیت به معنای گردش آزاد اطلاعات و همچنین قابل دسترس بودن آن برای همه شهروندان و مشخص بودن فرایند تأیید و تصویب سیاست‌ها
عدالت	تمام شهروندان باید فرصت یکسانی برای دستیابی به خدمات داشته باشند و همچنین فرصت برابر برای رشد فردی
حاکمیت قانون	ایجاد چهارچوبی قانونی و مشروع برای ساختار، و همچنین رعایت کردن آن برای همه و ترویج آن در سطح جامعه
مسئولیت‌پذیری	شامل قبول مسئولیت شهروندان و احترام به خودمختاری‌ها و تساوی حقوق بین شهروندان هست
اجماع‌پذیری	تمام شهروندان باید به طور مستقیم و به طور غیرمستقیم توسط نهادهای قانون‌مناشان در نظر گرفته شود و همه گروه‌ها و شهروندان را برای رسیدن به یک توافق گسترده برای اینکه چه چیزی بهترین است در نظر گرفته شود

تاب‌آوری شهری کلمه تاب‌آوری در ابتدا از کلمه لاتین Resiliere به معنی پرش به عقب گرفته شده است. کاربرد معمول کلمه تاب‌آوری به معنای توانایی یک نهاد یا سیستم برای برگشت به شرایط عادی بعد از وقوع رخدادی که سبب اختلال می‌گردد. چنین تعریف گسترده در زمینه‌های مانند اکولوژی، علم مواد، روانشناسی، اقتصاد و مهندسی به کار می‌رود (Hosseini, 2016: 48).

اصطلاح تاب‌آوری اولین بار در تحقیقات بوم‌شناسی مطرح گردید (هولینگ، ۱۹۷۳) در توصیف هر دو سیستم (اکوسیستم، جامعه یا سازمان) که در حالت تعادل تحت شرایط سخت باقی میمانند یا سیستم‌های دینامیکی که تحت فشار هستند و از حالت تعادل خارج می‌شوند. تاب‌آوری ارتباط نزدیکی با مفهوم آسیب‌پذیری دارد و به منظور ایجاد سیستم تاب‌آور، باید آسیب‌پذیری کاهش پیدا کند؛ بنابراین تاب‌آوری ممکن به عنوان کیفیتی که فرد، جامعه یا سازمان جهت مقابله، سازگاری و بازیابی پس از یک حادثه شدید قادر می‌سازد، در نظر گرفته شود. تاب‌آوری شهری مربوط به توانایی یک سیستم شهری در کل دینامیسم آن جهت حمایت در برابر یک خطر یا فشار، تأمین و دسترسی به خدمات و عملکردهای ضروری برای سلامتی همه ساکنان به ویژه افرادی که فاقد ابزارهای برای مقابله با فشارها هستند (Dickson et al, 2012:17). شهرتاب‌آور شهری است که دارای مؤلفه‌های آمادگی، استحکام، سازگاری، پایداری و دوام باشد. در بعد برنامه‌ریزی، یکپارچگی در سیاست‌گذاری و راهبری توسعه شهر امکانی را فراهم می‌کند تا برنامه‌ریزان در پرتو جهت‌گیری‌های اساسی تعیین شده نسبت به کاربست اصول تاب‌آوری شهر در برابر حوادث اقدام کنند (عبداللهی، ۱۳۹۴). ابعاد و شاخص‌های تاب‌آوری به صورت خلاصه در شکل (۱) نیز ارائه می‌شود:

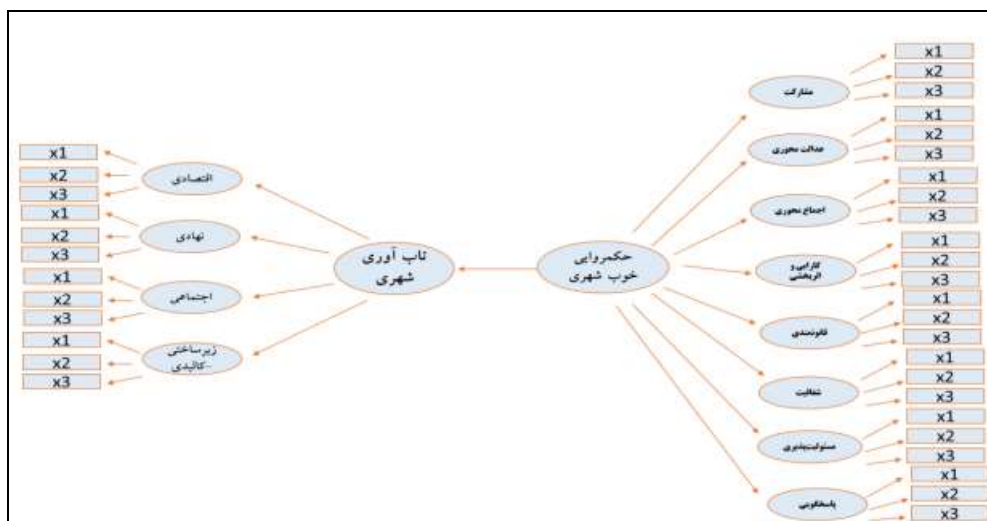
شکل ۱. ابعاد تاب‌آوری شهری

این پژوهش در نظر دارد تا تأثیر مؤلفه حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری را مورد بررسی قرار دهد مقوله‌هایی که یک هدف مشترک را دنبال می‌کنند و آن هم تحقق توسعه پایدار شهری است. همان‌طور که در دستنامه سازمان ملل (۲۰۱۵) شهر تاب‌آور را شهری می‌داند: دارای دولت‌های محلی فراگیر، صالح و پاسخگو است که دغدغه شهرنشینی پایدار را دارد و قبل، حین و پس از یک رویداد طبیعی ناگوار، خود را ملزم به تأمین منابع لازم جهت ظرفیت‌های مدیریت و سازمان‌دهی می‌داند. مقامات محلی و مردم خطرپذیری (ریسکی) که آنها را تهدید می‌کند، درک می‌کنند و به کمک یکدیگر پایگاه اطاعات لازم در مورد کسانی که در معرض خطرپذیری و نیز اشخاص که آسیب‌پذیری هستند یافت می‌شود و اختیار و قدرت لازم جهت شرکت در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی شهر در کنار مقامات محلی به مردم داده می‌شود و مردم برای دانش محلی و بومی، ظرفیت‌ها و منابع موجود خود، ارزش قائل می‌شوند. تدابیری برای پیش‌بینی و کاهش اثر بلایای طبیعی، بکار گرفتن فن‌آوری‌های هشداردهنده و نظارت سریع، حفظ زیرساخت‌ها، اموال عمومی و خصوصی، از جمله خانه‌ها و سایر دارایی‌ها، میراث فرهنگی، سرمایه اقتصادی و زیست محیطی، اتخاذ نموده است و قادر است تا زیان‌های جسمی و اجتماعی ناشی از حوادث آب‌وهوایی شدید، زلزله و یا دیگر مخاطرات ناشی از حوادث طبیعی و یا انسانی را به حداقل برساند و توانایی مقابله سریع، اجرای راهکارهای بازایی فوری و بازگرداندن سریع خدمات اساسی و از دیگر فعالیت‌های اجتماعی، نهادی و اقتصادی پس از چنین حوادثی را دارد (مدیریت بحران شهرداری مشهد، ۲۰۱۲: ۱۲). بنابراین از رکن‌های اساسی دست‌یابی به شهر تاب‌آور دولت‌های محلی فراگیر، صالح و پاسخگو که این مهم در موضوع حکمروایی خوب شهری نمود پیدا می‌کند. همچنین در دستور کار جدید شهری نیز بر تاب‌آوری شهر و نقش مدیریت شهری در تحقق این امر تأکید شده است. البته برای هرچه بهتر شدن حکمروایی حداقل ۸ گروه باید به صورت یکپارچه فعال باشند. شکل (۲) بیانگر این موضوع می‌باشد.

شکل ۲. ذینفعان و مشارکت کنندگان اصلی در الگوی حکمروایی شهری (Source: UNHABITAT, 2010)

براساس مطالب ارائه شده مدل مفهومی پژوهش به صورت شکل (۲) ارائه می‌گردد.

شکل ۳. مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، وصیفی، پیمایشی است. شاخص‌های تحقیق با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی تحقیقات گذشته تدوین شده است. در این پژوهش از ۳۶ سؤال برای دو متغیر حکمروایی خوب شهری و تاب‌آوری شهری استفاده شده است. برای هر کدام از ۸ شاخص حکمروایی خوب شهری (مشارکت، عدالت محوری، توافق و اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی) ۳ سؤال طرح شده است. همچنین برای هر کدام از ابعاد تاب‌آوری (اقتصادی، اجتماعی، نهادی - مدیریتی و زیرساختی - کالبدی) نیز ۳ سؤال طرح شده است. حجم نمونه شامل ۴۰ نفر از اساتید دانشگاهی، مدیران و کارشناسان آشنا به موضوع پژوهش در شهر تهران است که با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند انتخاب گردید. با توجه به ماهیت پژوهش (در بررسی تأثیر حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری) نیازمند استفاده از نظرات کارشناسان است. چون شهروندان به امور مدیریت شهری و سازوکارهایی قانون‌آشنایی کامل ندارند بنابراین نمی‌توانند به عنوان پاسخگو به این سؤالات انتخاب شوند. در این پژوهش نیز با مراجعه به سازمان‌های شهر تهران کسانی که از نظر رشته و حوزه کاری بیشترین ارتباط را با برنامه‌ریزی و مدیریت شهری داشته‌اند به عنوان نمونه (۴۰ نفر) انتخاب شده‌اند. همچنین از علت استفاده از نمونه‌گیری هدفمند عدم تخمین دقیق جامعه آماری کارشناسان است. مقیاس اندازه‌گیری براساس طیف لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد و نحوه نمره دهی پرسش‌ها نیز از نمره ۱ تا ۵ بود. برای تحلیل از روش‌های آماری با استفاده از نرم افزار SPSS و آموکس گرافیک ۲۴ انجام گردید. به منظور بررسی وضعیت نرمال بودن داده‌ها آزمون کولموگوروف و اسمیرنوف بهره گرفته شده است. در این آزمون اگر مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ باشد فرض نرمال بودن داده‌ها رد می‌شود و اگر بالاتر از ۰/۰۵ باشد فرض نرمال بودن داده‌ها تایید می‌شود. نتیجه آزمون نشان می‌دهد که سطح معنی داری ۰/۶۲۱ است بنابراین فرض نرمال بودن داده‌ها تایید می‌شود. در این تحقیق به منظور بررسی پایایی آزمون آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS استفاده شده است.

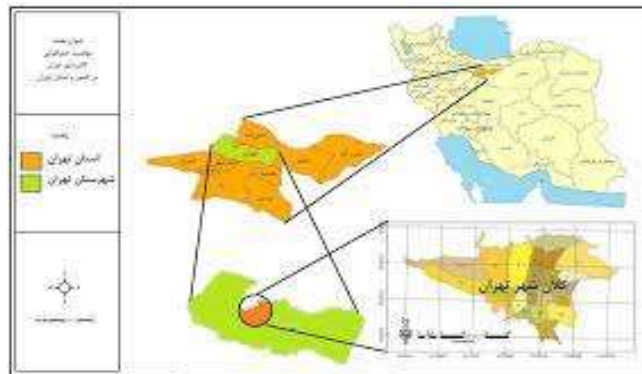
جدول ۲. بررسی پایایی متغیرهای تحقیق با استفاده از آلفای کرونباخ حکمروایی

تاب‌آوری شهری	حکمروایی خوب شهری
۰/۸۵۲	۰/۸۷۰

با توجه جدول (۲) نتیجه آزمون آلفای کرونباخ در متغیر حکمروایی خوب شهری و تاب‌آوری شهری بالاتر از ۰/۷ قرار گرفته است بنابراین پایایی تأیید می‌گردد. روایی این سؤال پاسخ می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری تا چه حد خصیصه موردنظر را می‌سنجد؟ باید گفت: پرسشنامه پژوهش براساس شاخص‌های حکمروایی خوب شهری مورد تأیید سازمان‌های بین‌المللی و پژوهش‌های مرتبط تهیه شده است و سؤال‌های بخش تاب‌آوری با توجه به ابعاد کلی تاب‌آوری و با استفاده از پژوهش‌های قبلی تدوین شده‌اند و جهت تأیید نهایی روایی آن در اختیار استادان و متخصصان این حوزه قرار گرفت.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

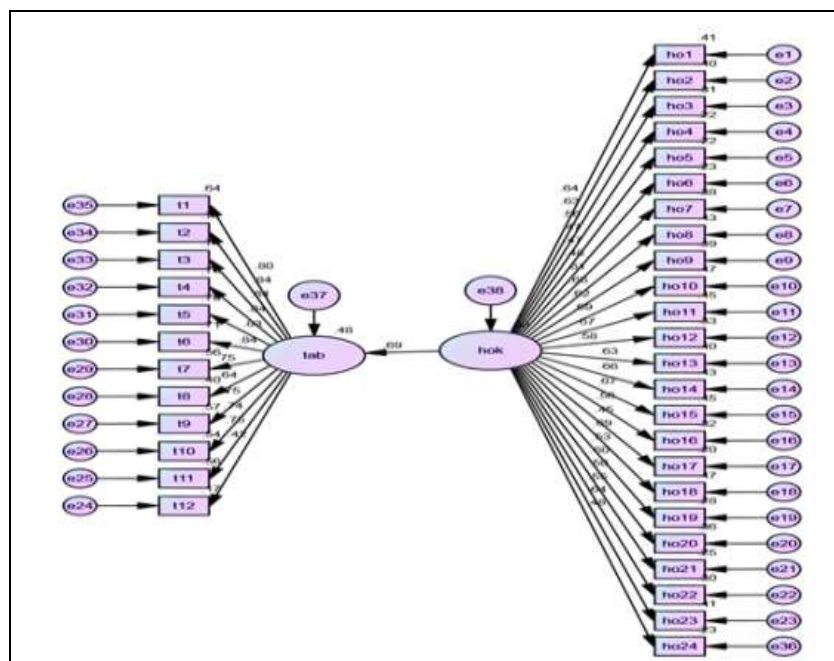
قلمرو مکانی پژوهش کلانشهر تهران مرکز استان تهران می‌باشد تهران در پهنه‌ای بین دو وادی کوه و کویر و در دامنه‌های جنوبی البرز گسترده شده است و ۷۳۰ کیلومتر مربع مساحت دارد. از نظر جغرافیایی نیز در ۵۱ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۳۳ دقیقه طول خاوری و ۳۵ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۴۴ دقیقه عرض شمالی قرار دارد. تهران پرجمعیت‌ترین شهر و پایتخت ایران و مرکز استان و شهرستان تهران است. این شهر در برآورد سال ۱۴۰۱ بالغ بر ۹۰۳۹۰۰۰ نفر جمعیت داشته است و براساس برآورد سال ۲۰۱۸ سازمان ملل متحد، سی و چهارمین شهر پرجمعیت جهان و پرجمعیت‌ترین شهر باختر آسیا می‌باشد و دومین شهر پرجمعیت خاورمیانه است.

شکل ۴. موقعیت جغرافیایی کلانشهر تهران در استان تهران و کشور

یافته‌ها و بحث

داده‌های گردآوری شده وارد نرم‌افزار شده و کدگذاری گردید سپس وارد نرم‌افزار آموس گرافیک شد، استفاده از این نرم‌افزار به دلیل بهره‌گیری از رویکرد معادلات ساختاری که به صورت گرافیکی ارائه می‌شود، می‌باشد. همان‌طور که گفت برای متغیر مستقل حکمروایی خوب شهری) از ۲۴ شاخص مشاهده پذیر و برای متغیر وابسته (تاب‌آوری شهری) از ۱۲ شاخص مشاهده پذیر استفاده شده است.

شکل ۵. آزمون مدل تأثیر حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری

جدول ۳. ضرایب محاسبه شده شاخص‌های متغیر تاب‌آوری شهری

متغیر پنهان	شاخص مشاهده پذیر	نشانگر	ضریب محاسبه شده	معنی داری
مشارکت	۱. تبادل نظر و مشورت کردن مسولان با شهروندان	H1	۰/۶۴	۰/۰۰۰
	۲. آموزش شهروندان و افزایش آگاهی‌های عمومی	H2	۰/۶۳	
	۳. ایجاد سازوکارهای قانونی و نهادی الزم برای مشارکت سازمانها و تشکلهای مردم نهاد	H3	۰/۵۸	
عدالت محوری	۱. توزیع عادلانه منابع و امکانات شهر در بین شهروندان	H4	۰/۴۷	۰/۰۰۰
	۲. افزایش فرصت‌های مناسب برای همه شهروندان برای بهبود وضعیت خود	H5	۰/۴۷	
	۳. نگرش مثبت در به کارگیری زنان در پست‌های مهم و مدیریتی	H6	۰/۴۸	
اجماع	۱. تعامل بین سازمانهای مختلف در اداره شهر	H7	۰/۶۱	۰/۰۰۰
	۲. ارتباط بین شهرداری و شورای شهر با نهادهای بخش خصوصی	H8	۰/۶۶	
	۳. تعیین کردن اهداف توسعه شهر با نظر و توافق گروه‌های ذینفع	H9	۰/۶۲	
کارایی و اثربخشی	۱. افزایش مهارت‌ها و ایجاد کارآفرینی‌ها در شهر	H10	۰/۶۹	۰/۰۰۰
	۲. تلاش مدیران در ارائه خدمات با هزینه کمتر و باکیفیت بالاتر و رضایتمندی بیشتر	H11	۰/۶۷	
	۳. خصوصی سازی خدمات شهری	H12	۰/۵۸	
قانونمندی	۱. میزان احترام به حقوق ساکنان شهر (حق دسترسی آسان به خدمات، حق اعتراض	H13	۰/۶۳	۰/۰۰۰
	۲. تدوین و انتشار قوانین و مقررات شهری برای آگاهی و راهنمایی شهروندان	H14	۰/۶۶	
	۳. رعایت قوانین و مقررات شهرسازی مدیران شهری	H15	۰/۶۷	
شفافیت	۱. اعلام عمومی طرح‌ها و برنامه‌های توسعه شهری	H16	۰/۵۶	۰/۰۰۰
	۲. گردش آزاد اطلاعات شهری و تسهیل دسترسی به آنها	H17	۰/۴۵	
	۳. شفافیت حرف مدیران شهری در تصمیم گیری‌ها	H18	۰/۶۹	
مسئولیت پذیری	۱. گسترش نهادهای همگانی برای پایش فعالیت مدیران شهری	H19	۰/۵۳	۰/۰۰۰
	۲. نظارت دقیق شورا بر شهرداری	H20	۰/۶۰	
	۳. میزان انتقادپذیری و پاسخگویی مدیران در برابر شهروندان	H21	۰/۵۰	
پاسخگویی	۱. سهیل و تسریع امور و خدمات برای ارائه خدمات و اطلاعات به شهروندان	H22	۰/۵۵	۰/۰۰۰
	۲. مکانات و تسهیلاتی برای رسیدگی به شکایات شهروندان	H23	۰/۶۴	
	۳. تشریح برنامه‌ها و کارهای انجام شده یا در دست انجام خود برای شهروندان	H24	۰/۴۸	

حکمرانی خوب شهری

با توجه جدول (۳) تمام شاخص‌های مشاهده‌پذیر جهت سنجش متغیر حکمرانی خوب شهری معنادار می‌باشد. طبق نتایج به دست آمده ضریب تأثیر شاخص‌های مشاهده‌پذیر متغیر حکمرانی خوب شهری بین ۰/۴۵ تا ۰/۶۹ می‌باشد. در شاخص مشارکت، تبادل نظر و مشورت کردن مسولان با شهروندان با ضریب ۰/۶۴، در شاخص عدالت محوری، نگرش مثبت در به کارگیری زنان در پست‌های مهم و مدیریتی با ضریب ۰/۴۸، در شاخص توافق و اجماع محوری، وجود ارتباط بین شهرداری و شورای شهر با نهادهای بخش خصوصی با ضریب ۰/۶۶، در شاخص کارایی و اثربخشی، برنامه‌ای در جهت افزایش مهارت‌ها و ایجاد کارآفرینی‌ها

در شهر با ضریب $۰/۶۹$ ، در شاخص قانونمندی، تدوین و انتشار قوانین و مقررات شهری برای آگاهی و راهنمایی شهروندان با ضریب $۰/۶۶$ ، در شاخص شفافیت، شفافیت حرف مدیران شهری در تصمیم‌گیری‌ها با ضریب $۰/۶۹$ ، در شاخص مسئولیت پذیری، نظارت دقیق شورا بر شهرداری با ضریب $۰/۶۰$ ، در شاخص پاسخگویی، امکانات و تسهیلاتی برای رسیدگی به شکایات شهروندان با ضریب $۰/۶۴$ بیشترین میزان تأثیر را دارند.

جدول ۴. ضرایب محاسبه شده شاخص‌های متغیر تاب‌آوری شهری

متغیر پنهان	شاخص مشاهده پذیر	نشانگر	ضریب محاسبه شده	معنی داری
$\frac{1}{3}$	۱. حمایت مالی از اقشار آسیب‌پذیر	t1	$۰/۸۰$	$۰/۰۰۰$
	۲. توانمندسازی شهروندان	t2	$۰/۸۴$	
	۳. حمایت از بخش خصوصی و کارآفرینی	t3	$۰/۸۴$	
$\frac{2}{3}$	۱. جود سازمان و مراکز مدیریت بحران در تمام نواحی شهر	t4	$۰/۸۴$	$۰/۰۰۰$
	۲. آموزش‌های مرتبط و هدفدار به شهروندان	t5	$۰/۸۰$	
	۳. آمادگی و هماهنگی سازمانها در زمان حوادث	t6	$۰/۸۴$	
$\frac{1}{3}$	۱. همکاری شهروندان با مسئولین در برنامه‌های مقابله‌ای	t7	$۰/۷۵$	$۰/۰۰۰$
	۲. مهارت و کمک داوطلبانه شهروندان درامداد رسانی	t8	$۰/۶۴$	
	۳. همبستگی و مشارکت شهروندان	t9	$۰/۷۵$	
$\frac{2}{3}$	۱. وجود خدمات و تسهیلات اولیه در کل نواحی شهر	t10	$۰/۷۴$	$۰/۰۰۰$
	۲. وجود پناهگاه‌های مناسب در شهر	t11	$۰/۷۵$	
	۳. رعایت اصول فنی در ساخت وسازهای شهری	t12	$۰/۴۲$	

نتایج ارائه شده در جدول (۳) شان می‌دهد تمام شاخص‌های مشاهده پذیر متغیر تاب‌آوری شهری همانند متغیر حکمروایی خوب شهری معنادار می‌باشند و در واقع به خوبی وضعیت این متغیر را انعکاس می‌دهند. شاخص رعایت اصول فنی در ساخت و سازهای شهری با ضریب $۰/۴۲$ کمترین میزان تأثیر و شاخص‌های تقویت مهارت‌های شهروندان برای تأمین معاش، حمایت از بخش خصوصی و کارآفرینی شهروندان، وجود سازمان و مراکز مدیریت بحران در تمام مناطق و آمادگی و هماهنگی سازمانها در زمان حوادث با ضریب $۰/۸۴$ بیشترین تأثیر را در متغیر تاب‌آوری شهر دارند.

جدول ۶. میزان تأثیر متغیر مستقل (حکمروایی خوب شهری) بر متغیر وابسته (تاب‌آوری شهری)

فرضیه	ضریب تأثیر
حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری	$۰/۹۶$

با توجه به نتیجه آزمون ضریب تأثیر (رگرسیون) متغیر حکمروایی خوب شهری بر متغیر تاب‌آوری شهری $۰/۶۹$ به دست آمده است. بدین مفهوم که متغیر حکمروایی خوب شهری با ۲۴ شاخص مشاهده پذیر تأثیر بالایی بر متغیر تاب‌آوری شهری در شهر تهران دارد. و این نکته را باید اضافه کرد که بعد نهادی تاب‌آوری شهری با شاخص‌هایی مانند دسترسی به اطلاعات، تخصیص عادلانه منابع، قوانین و آئین نامه‌ها، نحوه مدیریت یا واکنش به سوانح، نحوه مدیریت، مسئولیت‌پذیری مسئولین نشان دهنده اهداف حکمروایی خوب شهری است. بنابراین با تحقق حکمروایی خوب شهری در شهر تهران، بعد نهادی تاب‌آوری شهری نیز محقق می‌شود. به منظور بررسی معتبر بودن مدل از شاخص‌های کلی برازش استفاده گردید. شاخص‌های برازش در چهار نوع مطلق، نسبی، موجز و تطبیقی استفاده شده است. نتیجه شاخص‌های برازش در جدول (۷) ارائه شده است.

جدول ۷. شاخص‌های نیکویی برازش مدل

نوع شاخص	شاخص	مقدار به دست آمده	مقدار قابل تایید	نتیجه
مطلق	CMIN	۴۸۷/۱۳۱	بزرگ تر از ۰/۰۵ مقدار	
	DF	۱۷۲		
	P	۰/۰۷۸		
نسبی	RMSE	۰/۰۴۷	کوچک تر از ۰/۰۵	تائید نیکویی برازش
	CMIN	۲/۰۸۳	مقدار بین ۱ تا ۳	
موجز	PNFI	۰/۶۲۴	مقدار بزرگ تر ۰/۰۵	
	PCFI	۰/۶۵۴		
	IFI	۰/۹۰۲		
تطبیقی	CFI	۰/۹۰۱	مقدار بزرگ تر از ۰/۰۹	

نتیجه‌گیری

تحرك و تعامل بين تغييرات ناگهانی و منابع تاب‌آوری، نشان می‌دهند که تاب‌آوری شهرها، تنها مقاومت در مقابل تغییر و حفاظت از تشکیلات موجود نیست، بلکه تاب‌آوری امروزه به عنوان ظرفیت یک شهر در پذیرش اختلالات و سازماندهی دوباره، ضمن دچار تغییر شدن و حفظ عملکرد موجود، ساختار، هویت و بازخوردهای پیشین، تعریف می‌شود. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در شهر تهران شاخص‌های مشارکت، عدالت محوری، توافق و اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی که انعکاس‌دهنده حکمروایی خوب شهری می‌باشند بر ابعاد تاب‌آوری شهری تأثیر زیادی دارند. در این تحقیق متغیر حکمروایی خوب شهری براساس ۸ بعد اصلی و ۲۴ شاخص مورد بررسی قرار گرفته است این ۲۴ شاخص نشان‌دهنده وضعیت حکمروایی خوب شهری در شهر تهران می‌باشند و تأثیر کلی این متغیر مورد ارزیابی قرار گرفت و از جداسازی شاخص‌ها برحذر داشت. در حقیقت حکمروایی خوب شهری را به عنوان سیستم یکپارچه و مجموعه‌ای از چند شاخص در نظر گرفته شد. با عنایت به نتیجه‌گیری‌های به عمل آمده در شاخص مشارکت، تبادل نظر و مشورت کردن مسئولان با شهروندان با ضریب ۰/۶۴ در شاخص عدالت محوری، نگرش مثبت در استفاده از زنان در پست‌های مهم و مدیریتی با ضریب ۰/۴۸ در شاخص توافق و اجماع محوری، وجود رابطه بین شهرداری و شورای شهر با نهادهای بخش خصوصی با ضریب ۰/۶۶، در شاخص کارایی و اثربخشی، برنامه‌ای در جهت افزایش مهارت‌ها و ایجاد کارآفرینی‌ها در شهر با ضریب ۰/۶۹ در شاخص قانونمندی، تدوین و انتشار قوانین و مقررات شهری برای آگاهی و راهنمایی شهروندان با ضریب ۰/۶۶ در شاخص شفافیت، شفافیت حرف مدیران شهری در تصمیم‌گیری‌ها با ضریب ۰/۶۹، در شاخص مسئولیت‌پذیری، نظارت دقیق شورا بر شهرداری با ضریب ۰/۶۰، در شاخص پاسخگویی، امکانات و تسهیلاتی برای رسیدگی به شکایات شهروندان با ضریب ۰/۶۴ بیشترین میزان تأثیر را دارند. در بخش تاب‌آوری شهری شاخص رعایت اصول فنی در ساخت و سازهای شهری با ضریب ۰/۴۲ کمترین میزان تأثیر و شاخص‌های تقویت مهارت‌های شهروندان برای تأمین معاش، حمایت از بخش خصوصی و کارآفرینی شهروندان، وجود سازمان و مراکز مدیریت بحران در تمام مناطق و آمادگی و هماهنگی سازمانها در زمان حوادث با ضریب ۰/۸۴ بیشترین تأثیر را در متغیر تاب‌آوری شهر دارند. در بررسی فرضیه تحقیق به دست آمد که متغیر حکمروایی خوب شهری با ضریب ۰/۶۹ بر متغیر تاب‌آوری شهری تأثیر می‌گذارد بنابراین فرضیه تأیید می‌گردد. نتایج پژوهش با پژوهش راجا (۲۰۱۷) که بیان داشت مشارکت، قانونمندی، رویکرد شفاف، اثربخشی، عدالت‌پذیری و مدیریت غیرمتمرکز، کارآمدی و پاسخ‌گویی در میزان تاب‌آوری جوامع در برابر حوادث اثرگذار است همسو است.

همان‌طور که گفته شد هدف اصلی حکمروایی خوب شهری تحقق توسعه پایدار شهری است. تحقق توسعه پایدار شهری بخصوص در کشورهای درحال توسعه بدون تغییر شیوه مدیریت شهری و دخالت همه گروه‌های ذینفع (شهروندان، بخش خصوصی، نهادهای مردمی) امکان‌پذیر نیست. از سویی یکی از مؤلفه‌های مهم توسعه پایدار شهری، کاهش خطرپذیری و افزایش تاب‌آوری شهری است. استفاده از رویکرد تاب‌آوری شهر و برنامه جامع مدیریت بحران بدون مشارکت شهروندان و نظرخواهی از سایر گروه‌ها به ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر ممکن نیست. مدیریت شهری با بهبود مشارکت شهروندان، دسترسی آزاد به اطلاعات، عدالت

در توزیع خدمات و امکانات، مسئولیت پذیری و پاسخگویی در تهیه و تأمین امکانات مناسب برای مقابله با مخاطرات، ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی، تخصیص بودجه و... بر میزان تاب‌آوری شهر می‌گذارد افزایش تاب‌آوری و کاهش خطر در شهر بر دوش هر یک از گروه‌های ذینفع است با محوریت مدیریت شهری است. شهرداری با ارزیابی و دخالت گروه‌های ذینفع کمک خواهد تا نقش‌ها و مسئولیت‌های خود بشناسند، عوامل خطرآفرین و محدوده‌های آسیب‌پذیر را شناسایی نمایند و تدابیر لازم برای مقابله با آنها را اتخاذ کنند.

در ارتباط و تأثیر شاخص‌ها می‌توان بیان کرد که افزایش تحقق شاخص عدالت محوری با مؤلفه‌های مانند توزیع عادلانه منابع و امکانات شهر در بین شهروندان، افزایش فرصت‌های مناسب برای همه شهروندان برای بهبود وضعیت خود در شهر تهران بر بعد اقتصادی تاب‌آوری با شاخص‌های مانند حمایت مالی از اقشار آسیب‌پذیر و تقویت مهارت‌های شهروندان برای تأمین معاش تأثیر می‌گذارد. شهر تهران با توجه به وجود محله‌های فقیرنشین و حاشیه‌نشین و افزایش نابرابری در خدمات و امکانات شهری حتی در محلات درون شهری، نیاز بیشتری به اجرای شاخص عدالت محوری دارد. تأثیر شاخص عدالت: تاب‌آوری با پژوهش دولاریچ و همکاران (۲۰۱۸) همسو می‌باشد. همان‌طور که دواس (۲۰۰۱) بیان می‌کند که توانایی حکومت‌های شهری برای ارائه خدمات به گروه‌های کم درآمد بستگی به دو عامل دارد: عامل اول توانایی دولت برای پاسخگویی به مسئولیت‌های خود این اغلب به روابط دولت با سطوح بالاتر بستگی دارد و عامل دوم، پاسخ دولت‌های محلی به نیازهای گروه‌های کم درآمد است. این موضوع تأثیر شاخص پاسخگویی بر تاب‌آوری شهری (به ویژه در شاخص اقتصادی و کالبدی و خدماتی) را بیان می‌کند.

نتایج کلی پژوهش با نتایج پژوهش‌های مشکینی و مؤذن (۱۳۹۲)، حمیدی و همکاران (۱۳۹۴)، رضوی‌زاده (۱۳۹۵) احد نژاد و جعفری (۱۳۹۶) کوین و فنگ (۲۰۱۶)، بداج و دایمنیکا (۲۰۱۷)، بلانس (۲۰۱۸) بر نقش حکمروایی خوب شهری بر توسعه پایدار، توسعه پایدار شهری و کیفیت زندگی تأکید کردند، همسو می‌باشند. باید بیان کرد تحقق و کاربرد حکمروایی خوب می‌تواند در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی منجر به ارتقا و بهبود شرایط زیست گردد و اینکه از عواملی که بهبود شرایط زیست در این سطوح را تحت تأثیر قرار می‌دهد افزایش تاب‌آوری در برابر تغییرات آب‌وهوایی و مخاطرات انسانی و طبیعی است این دو متغیر هر دو همزمان یک هدف که توسعه پایدار بخصوص در نواحی شهری را دنبال می‌کند اما نقش محرک و جهت دهنده را ابزار حکمروایی خوب شهری ایفا می‌کند بنابراین لازم است در همه سطوح برای افزایش نقش حکمروایی خوب و تحقق شاخص‌های عدالت محوری، قانونمندی، مسئولیت‌پذیری و... تلاش گردد تا به دنبال آن تاب‌آوری نیز محقق گردد. با توجه به اینکه نقش حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری و پایداری شهری مورد تأیید قرار گرفت و با توجه ابعاد و شاخص‌های تاب‌آوری که در بخش مبانی نظری ارائه شد زمینه‌های دخالت مدیریت شهری با اعمال شیوه حکمروایی خوب شهری با اقداماتی مانند تهیه زیرساخت‌ها و امکانات شهری، نظارت بر ساخت‌وسازها، جلوگیری از بورس بازی و زمین‌خواری در شهر، تهیه اطلاعات کافی از مناطق خطرپذیر، تلاش برای بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده (بخصوص در بخش مرکزی شهر)، افزایش زیرساخت‌هایی شهری در مناطق کم برخوردار برنامه‌های آگاهی بخشی به شهروندان، در نظر گرفتن بودجه لازم برای کاهش آسیب‌ها، بهبود حمل و نقل عمومی، افزایش امنیت در محلات ناامن، تلاش برای انتقال کاربریهای ناسازگار به بیرون از شهر (پادگان ارتش، صنایع)، تلاش برای کاهش آلودگی ناشی از صنایع و خودروها، برگزاری جلسات هماهنگی و همکاری برای ارائه برنامه‌های مشترک در زمینه بهسازی بافت‌های فرسوده و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، ارائه اطلاعات و شفاف سازی طرح‌های سکونتگاه‌های غیررسمی و بافت‌های فرسوده به ساکنان و شهروندان، ارزیابی وضعیت آسیب‌پذیری و تاب‌آوری در شهر تهران و ارائه نتایج به شهروندان، برگزاری جلسات هفتگی با شهروندان بخصوص افراد آسیب‌پذیر و ساکن در بافت‌های ناکارآمد، افزایش خدمات بخصوص فضای سبز در مناطق و محلات با تأکید بر شاخص عدالت محوری، افزایش فرصت‌های و زمینه‌های آموزش شهروندان بخصوص در زمینه مخاطرات و... مشخص می‌گردد. این اقدامات بدون وجود یک مدیریت کارا و اثر بخش امکان‌پذیر نیست. مدیریتی در شهر تهران اثربخش است که دارای ثبات باشد و تغییر مدیریتی کمتر اتفاق بیفتد، فساد کاهش یابد و شفافیت در امور وجود داشته باشد.

همچنین به طور کلی این نکته را هم می‌توان به محققین در این حوزه ذکر کرد که اکثریت کارهایی که بر حکمروایی تأکید دارند دوحوزه شهر می‌باشند و به سایر حوزه‌ها و مقیاس‌ها در سطوح منطقه‌ای و کلان پرداخت کمی شده است. علاوه بر این عموماً حکمروایی در هریک از سطوح به صورت مجزا و جزیره‌ای وبدون در نظر گرفتن همکاری میان سطوح مختلف و رویکردی یکپارچه بررسی و تحلیل می‌شود و در واقع دیدگاه ترکیبی و کلی نگر وسیستماتیک کمتر به چشم می‌خورد. البته که سنجش یکپارچه از

وضعیت حکروایی در کشوری می‌تواند یاریگر عرصه‌های مختلف باشد و رفع مشکلات موجود نظیر تفرق سیاسی و مدیریت ناکارآمدی را به دنبال داشته باشد (شریف‌زادگان، شمس کوشکی، ۱۳۹۲: ۲۷۳). پس به محققین پیشنهاد می‌شود شکاف موجود در این تحقیقات را با مطالعات یکپارچه و سیستمی پوشش دهند.

منابع

- اکبری، نعمت‌الله و حق‌شناس، مرضیه. (۱۳۹۲). بررسی عملکرد شهرداری در چهارچوب حکمرانی خوب شهری (مناطق چهارده گانه اصفهان)، پنجمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری (۱-۲۰)، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
- تقوایی، مسعود و صفراآبادی، اعظم. (۱۳۹۰). نقش مدیریت شهری در دستیابی به توسعه پایدار گردشگری شهری (مطالعه موردی شهر کرمانشاه). *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۱(۴)، ۵۲-۳۵.
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ فرهادی‌خواه، حسین؛ آروین، محمود و رحیم‌پور، نگار. (۱۳۹۶). بررسی ابعاد موثر بر تاب‌آوری شهری با استفاده از مدل ساختاری (نمونه موردی: شهر تهران). *دانش‌پیشگیری و مدیریت بحران*، ۷(۱)، ۶۵-۷.
- احمدی، سمانه و الهام‌دربان رضایی. (۱۳۹۴). پایداری و تاب‌آوری شهری: دو روی یک سکه. *سومین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار*، ۱(۱۱)، همدان، ایران.
- حمیدی، اکبر؛ لیلا محمدی کاظم آبادی و رقیه قاسمی. (۱۳۹۴). بررسی و ارزیابی تأثیر حکمروایی شایسته در توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر سردرود). *سومین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری* (۱-۱۳)، دبیرخانه دائمی کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
- رضوی زاده، الهام. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر حکمروایی خوب شهری بر کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر مرند). *سومین کنفرانس علمی پژوهشی افق‌های نوین در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی معماری و شهرسازی ایران*، ۱(۱۰)، انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین، تهران، ایران.
- رمضانی، ناصر و امین ابراهیمی دهکردی. (۱۳۹۲). توسعه پایدار شهری مستلزم ارتقای تاب‌آوری جامعه (نگرشی جامعه‌شناسانه بر تاب‌آوری در حیطه شهری، *اولین همایش بین‌المللی و چهارمین همایش ملی عمران شهری*، ۱(۱۰)، سنج، ایران.
- سردارنیا، خلیل‌اله. (۱۳۹۱). شاخص‌های حکمرانی خوب شهری در چهارچوب نظریه سیستمی. در *مجموعه مقالات نخستین همایش علمی حکمروایی خوب شهری*، تهران، ایران.
- شریف‌زادگان، محمدحسین؛ فتحی، حمیدو ملک‌پور، بهزاد. (۱۳۹۴). حکمروایی خوب. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- شریف‌زادگان، محمد حسین و شمس کوشکی، هانیه. (۱۳۹۲). برنامه‌ریزی فضایی راهبردی برای حکمروایی یکپارچه منطقه‌ای در منطقه کلان شهری تهران. *مدیریت شهری*، ۳۴، ۲۹۶-۲۷۳.
- شکوهی، محمد اجزاء و مومنی، میترا. (۱۳۹۲). بررسی میزان آگاهی شهروندان از خدمات رسانی شهرداری و تأثیر آن بر مشارکت در محله هاشمیه شهر مشهد. *اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار*، ۱(۱۲)، انجمن محیط زیست کومش، دانشگاه صنعت هوایی، تهران، ایران.
- صالحی، اسماعیل؛ آقابابایی، محمد تقی؛ سرمدی، هاجر و فرزا بهنتاش، محمد رضا. (۱۳۹۰). بررسی میزان تاب‌آوری محیطی با استفاده از مدل شبکه‌علیت. *محیط‌شناسی*، ۳۷(۵۹)، ۱۱۲-۹۹.
- عبداللهی، مجید. (۱۳۹۴). تاب‌آوری شهری در برابر حوادث؛ رویکردی نوین در مدیریت بحران. *پایگاه اطلاع‌رسانی و سازمان پیشگیری مدیریت بحران شهر تهران*.
- صارمی، حمیدرضا؛ فرهادی، نیما و خاتمی، سیدمهدی. (۱۴۰۰). ساختار حکمروایی در ایران براساس نظریه حکمروایی چند سطحی. *مطالعات مدیریت شهری*، ۱۳(۴۸)، ۲۷-۱۳.
- علیزاده، کتابون، روشنایی، حامد. (۱۳۹۶). نقش حکمروایی خوب در برندسازی شهری (مطالعه موردی: شاندیز). *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، ۱(۱۴)، ۱۳۷-۱۱۵.
- کشتکار، لیلا. (۱۳۹۳). *واکاو، شاخص‌های محیطی - کالبدی مؤثر در وقوع جرم در شهر تهران با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (مطالعه موردی: محدوده کلاترپه‌های ۱۵ و ۱۶)*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران ۱۷۰ صفحه.
- کمانرودی کجوری، موسی، بیگدلی، موسی. (۱۳۹۳). بررسی تطبیقی قوانین و برنامه‌های توسعه شهری با اصول حکمروایی خوب (مطالعه موردی: برنامه‌های توسعه شهری تهران). *مطالعات شهری*، ۱۱، ۵۰-۳۹.

- مبارکی، امید؛ لاله‌پور، منیژه و افضلی گروه، زهرا. (۱۳۹۴). بررسی وضعیت مناطق چهارگانه شهر کرمان به لحاظ برخورداری از مؤلفه‌ها و شاخص‌های تاب‌آوری. *مطالعات نوآیی شهری*، ۴(۱۲)، ۱۵۴-۱۳۹.
- محمدنژاد، علی؛ قربانی سپهر، آرش؛ شمس پویا، محمد کاظم و لشگری، علی اصغر. (۱۳۹۴). تحلیل نقش حکمروایی خوب شهری در توسعه پایدار (۱-۲۵). شرکت توسعه‌سازان گردشگری مورد پژوهی: شهر تهران، چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، اصفهان، ایران.
- محمدی ده چشمه، مصطفی؛ فیروزی، محمد علی و سعیدی، جعفر. (۱۳۹۴). ارزیابی شاخص‌های ناپایداری زیست محیطی در کلانشهر تهران. *محیط‌شناسی*، ۲(۲)، ۴۶۴-۴۴۱.
- مرادی، غلامرضا. (۱۳۹۳). نقش‌پذیری حکمروایی خوب شهری در پایداری شهر. *کنفرانس ملی معماری و منظر شهر پایدار*، (۱-۱۲)، تهران، ایران.
- موزن، سهراب. (۱۳۹۱). *ارزیابی الگوی مدیریت محلات مبتنی بر شاخص‌های حکمروایی مطلوب شهری (مورد مطالعه: محله اوین تهران)*. پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، تهران، ایران.
- نقیبی رکتی، نرگس. (۱۳۹۰). بررسی وضعیت مبلمان شهری رود کنار کارون در شهر اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران.
- نازک، رحیمی، محمد. (۱۳۸۹). حکمرانی خوب یک ضرورت تردیدناپذیر، دانش شهر، ۱۱، ۴۸-۱.
- Abdrabo, M. A., & Hassaan, M. A. (2015). An integrated framework for urban resilience to climate change. Case study: Sea level rise impacts on the Nile Delta coastal urban areas. *Urban Climate*, 14, 554-565. doi:10.1016/j.uclim.2015.09.005.
- Batty, M. (2008). The size, scale, and shape of cities. *Science*, 319(5864), 769-32. doi:10.1126/science.1151419.
- Blanes, J. P. (2008). Key governance principles underpinning urban sustainable development planning and management. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 117, 55-65. doi:10.2495/sc080061.
- Boesvedlt, N.F., Van Montfort, A.J.G.M., & Boutellier, J.C.J. (2017). The Efficacy of Local Governance Arrangements in Relation to Homelessness. A Comparison of Copenhagen, Glasgow, and Amsterdam. *Public Organization Review*, 18(9), 1-16. doi: 10.1007/s11115-017-0378-2.
- Carmin, J., Anguelovski, I., & Roberts, D. (2012). Urban climate adaptation in the global south planning icy domain. *Journal of Planning Education and Research*, 32(1), 18-32. 34. doi:10.1177/0739456X11430951.
- Cutter, S. L., Burton, C. G., & Emrich, C. T. (2010). Disaster resilience indicators for benchmarking baseline conditions. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 7(1). doi:10.2202/1547-7355.1732.
- Chapple, K., & Montero, S. (2016). From learning to fragile governance: Regional economic development in rural Peru. *Journal of Rural Studies*, 44, 143-152. doi.org/10.1016/j.jrurstud. 2016.01.009.
- Devaney, L. (2016). Good governance? Perceptions of accountability, transparency and effectiveness in Irish food risk governance. *Food Policy*, 62, 1-10. doi.org/10.1016/j.foodpol.2016.04.003.
- Devas, N., Amis, P., Beall, J., Grant, U., Mitlin, D., Rakodi, C., & Satterthwaite, D. (2001). Urban governance and poverty: lessons from a study of ten cities in the South. University of Birmingham, International Development Department.
- Dickson, E. (2012). *Urban risk assessments: understanding disaster and climate risk in cities*. World Bank Publications.
- Dollarhide, C. T., Mayes, R. D., Dogan, S., Aras, Y., Edwards, K., Oehrtman, J.P., & Clevenger, A. (2018). Social Justice and Resilience for African American Male Counselor Educators: A Phenomenological Study. *Counselor Education and Supervision*, 57(1), 2-17. doi:10.1002/ceas. 12090.
- Godschalk, D. R. (2003). Urban hazard mitigation: creating resilient cities. *Natural hazards review*, 4(3), 136-143. doi: 10.1061/(ASCE)1527-6988.
- Hosseini, S., Barker, K., & Ramirez-Marquez, J. E. (2016). A review of definitions and measures of system resilience. *Reliability Engineering & System Safety*, 145, 47-61. doi:10.1016/j.res.2015. 08.006.
- Huq, S., Reid, H., Lankao-Romero, P., & Satterthwaite, D. (2007). Building Climate Change Resilience in Urban Areas and among Urban Populations in Lowand Middle-income Nations', draft paper prepared for Rockefeller Foundation Institutional assessment of CLUVA cities. (2012). The common report. CLUVA. Deliverable, 5:3.
- Jabareen, Y. (2013). Planning the resilient city: Concepts and strategies for coping with climate change and environmental risk. *Cities*, 31, 220-229. doi: 10.1016/j.cities.2012.05.004.

- Kashef, M. (2008). Architects and planners approaches to urban form and design in the Toronto region: A comparative analysis. *Geoforum*, 39(1), 414-437. doi: 10.1016/j.geoforum.2007.09.002.
- Kaufmann, D., Leutier, F., & Mastruzzi, M. (2005) *Governance and the City: An Empirical Exploration into Global Determinants of Urban Performance*. Policy Research Working Paper 3712, Washington: World Bank.
- Kauko, T. (2012). An institutional analysis of property development, good governance and urban sustainability. *European Planning Studies*, 20(12), 2053-2071. doi.org/10.1080/09654313.2012.722926.
- Kevin, N. H., & Feng, L. J. (2016). Urban Governance Indicators and Quality of Life in Congo: Case study of Brazzaville. *Journal of Studies in Social Sciences*, 15(2), 63-82.
- Koroso, N. H., Van der Molen, P., Tuladhar, A. M., & Zevenbergen, J. A. (2013). Does the Chinese market for urban land use rights meet good governance principles? *Land use policy*, 30(1), 417-426. doi: 10.1016/j.landusepol.2012.04.010.
- Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. *Current opinion in environmental sustainability*, 3(3), 164-168. doi.org/10.1016/j.cosust.2010.12.014.
- Lewis, D., & Mioch, J. (2005). Urban vulnerability and good governance. *Journal of contingencies and crisis management*, 13(2), 50-53. doi: 10.1111/j.1468-5973.2005.00456.x.
- Lie Demmers, J., & Fernandez, A. E. (2004). Good Governance and democracy in a world of neoliberal regimes. Good Governance in the Era of Global Neoliberalism: Conflict and Depolarization in Latin America, Eastern Europe, Asia, and Africa, 47, 1. doi.org/10.4324/9780203478691.
- Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. *Landscape and urban planning*, 147, 38-49. doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.11.011.
- Müller, B. (2011). Urban and regional resilience-A new catchword or a consistent concept for research and practice? *German Annual of Spatial Research and Policy*, 53, 1-54. doi:10.1007/978-3-642-12785-4_1.
- Rochas, C., Kuzņecova, T., & Romagnoli, F. (2015). The concept of the system resilience within the infrastructure dimension: application to a Latvian case. *Journal of Cleaner Production*, 88, 358-368. doi:10.1016/j.jclepro.2014.04.081.
- Romero-Lankao, P., Gnatz, D. M., Wilhelmi, O., & Hayden, M. (2016). Urban sustainability and resilience: from theory to practice. *Sustainability*, 8(12), 1224. https://doi.org/10.3390/su8121224.
- Smit, W. (2016). Urban governance and urban food systems in Africa: Examining the linkages. *Cities*, 58, 80-86. doi: 10.1016/j.cities.2016.05.001.
- Solecki, W., Leichenko, R., & O'Brien, K. (2011). Climate change adaptation strategies and disaster risk reduction in cities: connections, contentions, and synergies. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(3), 135-141. doi: 10.1016/j.cosust.2011.03.001.
- UN- HABITAT (2003). *The Global Campaign on urban governance*. www.un habitat.org.
- Waheduzzaman, W., & Van Gramberg, B. (2017). Bureaucratic readiness in managing local level participatory governance: A developing country context. *Australian Journal of Public Administration*, 0(0), 1-22. doi: 10.1111/1467-8500.12256.

How to cite this article:

Hajjalizadeh, J., & Mosavi, S. (2024). Resilience of the City by Relying on Good Urban Governance (Case Study: Tehran City). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 19(2), 57-70.

ارجا به این مقاله:

حاجی‌علیزاده، جواد و سید چمران، موسوی (۱۴۰۳). تاب‌آوری شهر با تکیه بر حکمروایی خوب شهری (مطالعه موردی: شهر تهران). فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۹ (۲)، ۵۷-۷۰.